

VARIA

POLSCY BOTANICY W HISTORII KULTURY
ESTONII

Polish botanists in the history of Estonian culture

W okresie zaborów jednym z miejsc, gdzie Polacy zdobywali wykształcenie był uniwersytet w Dorpacie. Studiowali tam również botanicy, m.in. Władysław Karol Rothert, Bolesław Hryniewiecki, Jan Kazimierz Muszyński, Stanisław Dawid, Tytus Chałubiński i Władysław Dybowski. W ciągu całego okresu swego istnienia uniwersytet w Dorpacie (obecnie Tartu, Estonia) – oferujący poza wysokim poziomem nauczania, stosunkowo dużo niezależności – był ośrodkiem, w którym kształciła się młodzież różnych narodowości. Liczba studiujących tam Polaków stopniowo rosła począwszy od połowy XIX w., kiedy to wynosiła około 40 osób, pod koniec wieku – około 100 osób, by osiągnąć w okresie rewolucji 1905 r. liczbę ponad 300 studentów rocznie [8]. Tak znaczna liczba studiujących sprawia, że nie jest możliwe omówienie tutaj całego zagadnienia, a jedynie zwięzłe przypomnienie kilku postaci, tych, które są związane zarówno z polską botaniką, jak i uniwersyteciem w Tartu. Dzięki nim związki polskiej botaniki z estońską kulturą mają dawne i silne tradycje.

Spośród polskich studentów studiujących w uniwersytecie w Tartu najbardziej znanymi botanikami stali się z pewnością Władysław Karol Rothert i Bolesław Hryniewiecki.

Władysław Karol Rothert (1863–1916) studiował w uniwersytecie w Tartu w latach 1880–1883 i obronił tam swoją pracę magisterską „Vergleichend-anatomische Untersuchungen über die Differenzen im primären Bau der Stengel und Rhizome krautiger Phanerogamen, nebst einigen allgemeinen Betrachtungen histologischen Inhalts”. Po ukończeniu uniwersytetu kontynuował studia m.in. w Petersburgu.

W 1889 r. został docentem uniwersytetu w Kazaniu, gdzie mianowano go następnie profesorem (1897). Podczas pracy w Kazaniu W. Rothert opublikował podręcznik fizjologii roślin (1891) oraz rezultaty swych badań nad heliotropizmem (1893). W latach 1897–1902 był profesorem w uniwersytecie w Charkowie, a w latach 1902–1908 – w uniwersytecie w Odessie. Podczas letnich wakacji odbywał wraz z K. R. Kupfferem botaniczne wycieczki po nadmorskich obszarach wokół Rygi, dotarł nawet do estońskich wysp Ruhnu i Hiiumaa. Spisy roślin zebranych podczas tych wycieczek opublikował w periodyku Ryskiego Towarzystwa Przyrodniczego *Korrespondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga* (nr 50 z 1907 r.). Spośród dzieł W. Rotherta do najbardziej znaczących należą prace dotyczące anatomii roślin [2, 9, 10, 11, 19].

Bolesław Hryniewiecki (1875–1963) w Tartu kontynuował w latach 1895–1900 swe studia biologiczne rozpoczęte w Warszawie. Już jako student współpracował z prof. N. Kuznetsovm, znanym badaczem flory Kaukazu, oraz przedsięwziął florystyczne wyprawy na Kaukaz, do Armenii i na, podówczas mało jeszcze znaną, górę Ararat. Zebrane tam materiały posłużyły mu do przygotowania pracy na stopień kandydata (odpowiadający mniej więcej obecnemu licencjatowi). Po ukończeniu studiów B. Hryniewiecki został w 1901 r. asystentem w Ogrodzie Botanicznym w Tartu. Następne dwa lata spędził na studiowaniu flory i roślinności obszaru nadczarnomorskiego. Po otrzymaniu w 1904 r. stopnia prywatnego docenta, B. Hryniewiecki opuścił Tartu, by uzupełnić swe studia z anatomii roślin i fizjologii. W uniwersytecie w Lipsku pracował pod kierunkiem prof. W. Pfeffera przeprowadzając eksperymenty nad tropizmem korzeni. Studia uwieńczył obroną w 1909 r. pracy magisterskiej „*Untersuchungen über den Rheotropismus der Wurzeln*”, w której opracował wpływ kierunku spływu wody na wzrost siewek. W następnych latach zainteresował się anatomią szperek i w 1913 r. otrzymał doktorat na podstawie rozprawy „*Anatomische Studien über die Spaltöffnungen*”. W tym samym roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym botaniki w Noworosyjskim Uniwersytecie z siedzibą w Odessie. W Odessie pracował przez pięć lat, po czym przeniósł się do Polski w 1919 r. i objął stanowisko profesora morfologii roślin i systematyki w Uniwersytecie Warszawskim. W 1926 r. został rektorem Uniwersytetu Warszawskiego. B. Hryniewiecki był także prezesem Polskiego Towarzystwa Botanicznego w latach 1922–1925 i 1945–1953. Spośród jego publikacji do największych należy *Tentamen florum Lithuaniae*. *Zarys flory Litwy*

(1933) zawierający m.in. historię badań flory litewskiej [5, 11, 13].

Jan Kazimierz Muszyński (1884–1957), który studiował farmację w Tartu od 1907 do 1909 r. interesował się również botaniką. Był członkiem tamtejszego Towarzystwa Przyrodniczego. Już jako student był zatrudniony na stanowisku głównego botanika w Ogrodzie Botanicznym w Tartu (w latach 1909–1915). W 1908 r. opublikował książkę *Jak zbierać i układać zielnik*, a w 1911 r. – *Przewodnik po Ogrodzie Botanicznym w Tartu*. W roku akademickim 1908/1909 był asystentem w Katedrze Botaniki w prywatnym Uniwersytecie Rostovtsewa w Tartu. Tytuł magistra otrzymał w 1915 r. na podstawie pracy „*Arbutus precatorius* i khekveritopodobnyja semena, s anatomicheskoi kharakteristikoi sem. *Leguminosae*”, która opublikowana została w rocznikach Towarzystwa Przyrodników w Tartu. Począwszy od 1921 r. J. K. Muszyński kierował Katedrą Farmakognozji i Hodowli Roślin Lekarskich Uniwersytetu Wileńskiego. W 1945 r. zorganizował Wydział Farmacji w Uniwersytecie Łódzkim, gdzie kierował Katedrą Farmakognozji i Uprawy Roślin Leczniczych [7, 17].

Stanisław Dawid (1861–1917) otrzymał tytuł kandydata nauk przyrodniczych w Uniwersytecie Warszawskim, a następnie – w Akademii Rolniczej Piotrowsko-Razumowskiej pod Moskwą. Będąc jeszcze studentem rozpoczął badania mchów w okolicach Warszawy. Rezultaty swych badań zawarł w pracy „*Systematyczny zarys mchów okolic Warszawy*”, za którą otrzymał złoty medal. Praca ta nie została opublikowana, a dane w niej zawarte wykorzystał Franciszek Błoński. S. Dawid spędził całe swe twórcze życie w Tartu. Od 1887 r. pracował w tamtejszym Instytucie Weterynaryjnym jako docent nauk przyrodniczych i agronomii, wykładał także botanikę. Po otrzymaniu tytułu magistra rolnictwa na podstawie pracy „*K voprosu o dejstvii formaldehida na semena khlebnikh zlakov i na spory golovni*”, która została opublikowana w sprawozdaniach z posiedzeń Towarzystwa Przyrodniczego w Tartu, kontynuował karierę naukową i w 1911 r. został profesorem. Jako uzupełnienie prac o łakach opublikował botaniczno-ekologiczne opisy wielu gatunków, np. *Holcus lanatus*. Jego udział w przygotowaniu *Rosyjskiej Encyklopedii Rolniczej* był bardzo duży, np. samo opracowanie „*Roslinność łak*” liczy 26 stron [4, 18].

Tytus Chałubiński (1820–1889) także studiował botanikę i medycynę w uniwersytecie w Tartu. Po otrzymaniu doktoratu w 1844 r. w Würzburgu poświęcił się medycynie. W 1858 r. został profesorem terapii i chorób wewnętrznych w Warszawskiej Akademii Medycznej, a w latach następnych zyskał sławę

odkrywcę Zakopanego jako uzdrowiska. Pomimo licznych obowiązków znajdował czas, by zajmować się botaniką. Jego kolekcje mineralów i zielnik były zaczątkiem Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem [3, 8, 21].

Znane rodzeństwo polskich przyrodników – Benedykt Dybowski, zoolog i sławny badacz Bajkału i Władysław Dybowski, zoolog i botanik – również studiowało w Tartu. Benedykt studiował w latach 1853–1857, a Władysław od 1857 do 1862 r.

Władysław Dybowski (1838–1910) rozpoczął działalność naukową już jako student, zdobywając w 1860 r. złoty medal za swą pracę paleontologiczną „Beschreibung der silurischen Bryozoen und Anthozoen Est- und Livlands”. Po ukończeniu studiów w 1862 r. nie mógł kontynuować pracy naukowej na skutek wypadków politycznych. Dopiero w 1871 r. został asystentem w Katedrze Mineralogii w uniwersytecie w Tartu. W 1873 r. obronił pracę magisterską „Monographie der Zoantharia sclerodermata rugosa aus der Silurformation Estlands, Nord-Livlands und der Insel Gottland”, a pięć lat później, w 1878 r., otrzymał doktorat na podstawie pracy „Die Chaeteten der ostbaltischen Silurformation”. Niestety, ze względów politycznych nie mógł otrzymać profesury, opuścił więc Tartu w 1878 r. i zamieszkał w folwarku Nianków koło Nowogródka, gdzie mógł również leczyć nadwątlone zdrowie. Nie mając innych obowiązków, W. Dybowski poświęcił się całkowicie nauce. Opracowywał materiały zoologiczne przysyłane mu przez brata z Syberii i Kamczatki, a siostra mieszkająca w sąsiednim dworze dostarczała mu do oznaczania materiały faunistyczne i – przede wszystkim – florystyczne. Z biegiem lat stał się świetnym znawcą lokalnej flory. Współpracował z wydawnictwem zielnikowym *Flora Polonica Exsiccata*, uzupełnił pracę E. Lehmana *Flora von Polnisch-Livland*, a materiały zielnikowe przysyłał do uniwersyteckiego Ogrodu Botanicznego w Tartu. Swoją ogromną zielnik gromadzony przez całe życie przekazał w 1904 r. Akademii Umiejętności w Krakowie [1, 6, 14, 20].

Ten krótki przegląd dotyczył tylko botaników polskiego pochodzenia, którzy studiowali w uniwersytecie w Tartu i tam pracowali. Wśród reprezentantów innych specjalności liczba tych Polaków, którzy byli związani z uniwersytetem w Tartu, a następnie osiągnęli wysoki status w hierarchii naukowej jako znani profesorowie, rektorzy i członkowie akademii nauk, jest nawet większa.

LITERATURA

[1] *Album academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat*. Dorpat 1889.

- [2] A. S., H. B. [A. SKIRGIELLO, H. BUKOWIECKI] 1987. Rothert Władysław Karol (1863–1916). W: S. Feliksiak (red.), *Słownik Biologów Polskich*. PWN, Warszawa, s. 456–457.
- [3] DOBRZYCKI H. 1890. Naukowo – społeczna działalność Profesora Tytusa Chałubińskiego. *Ateneum* (Warszawa) 1: 11–33.
- [4] EILART S. 1979. 60 aastat Tartu rohumateadlase prof. S. Davidi surmast [60-lecie śmierci S. Dawida]. *Loodusuurijate Seltsi aastaraamat* 67: 164–165.
- [5] GAJEWSKI W. 1963. Bolesław Hryniewiecki 20.II. 1875–13. II.1963. *Acta Soc. Bot. Pol.* 32(3): 463–472.
- [6] GRINEVECKIJ [HRYNIEWIECKI] B. 1911. Pamjati d-a Vladislava Dybovsogo. *Trudy Botanicheskogo Sada Imp. Jur'evskogo Universiteta (Jur'ev)* 12: 77–83.
- [7] ISAKOV S. I. 1997. Novye materialy o pol'skikh studentakh v Tartuskom universitete. [Rękopis].
- [8] ISSAKOV S., SIGALOV P. 1974. Tartu Ülikool – taime-lava Poola teadusle. [Uniwersytet w Tartu – gniazdo polskiej nauki]. *Eesti Loodus* 1: 37–41.
- [9] KOSIEK Z. 1989. Rothert Władysław Karol (1863–1916). *Polski Słownik Biograficzny* 32: 300–303.
- [10] MAJNOLENO K. V. 1968. Vydajushhijja botanik V. A. Rotert i Tartuskij universitet. *Iz istorii estestvoznani-ja i tekhniki Pribaltiki* (Riga) 1(7): 143–146.
- [11] MOORITS H. 1963. Bolesław Hryniewiecki sidemetest Tartu Ülikooliga. [Związki Bolesława Hryniewieckiego z uniwersytetem w Tartu]. *Eesti Loodus* 6: 352–354.
- [12] MOORITS Kh. A. 1970. Vladislav Adol'fovich Rotert. *Materialy VIII konferencii po istorii nauki v Pribaltiki*. Tartu, s. 86–89.
- [13] MOORITS H. 1994. Bolesław Hryniewiecki õpingu-ja tööaastad Tartu. [Bolesława Hryniewieckiego okres studiów i pracy w Tartu]. *Teaduse ajaloo lehekülgi Eesti. Botaanika ajaloo* 10: 92–103.
- [14] NUSBAUM-HILAROWICZ J. 1910. Ś.p. Władysław Dybowski. Wspomnienie pośmiertne. *Wszelchświat* 29(37): 577–581.
- [15] OISSAR E. 1973. Tartu Ülikoolis kaistud väitekirjad 1802–1918. [Spis prac dyplomowych uniwersytetu w Tartu z lat 1802–1918]. Tartu, Taru Riiklik Ülikool, Teaduslik raamatukogu.
- [16] RADWAŃSKA-PARYSKA Z. 1987. Hryniewiecki Bolesław (1875–1963). W: S. FELIKSIK (red.), *Słownik Biologów Polskich*. PWN, Warszawa, s. 214–215.
- [17] REMBIELEŃSKI R. 1960. Janu Muszyński 1884–1957. Nakł. Zarz. Gł. Pol. Tow. Farm. Państ. Zakł. Wyd. Lekarskich. Warszawa, ss. 28.
- [18] R. R. [R. RAKOCZY] 1987. Dawid Stanisław (1861–1917). W: S. FELIKSIK (red.), *Słownik Biologów Polskich*. PWN, Warszawa, s. 121–122.
- [19] SILIVASK K. (red.) 1982. Tartu Ülikooli ajalugu 1798–1918. [Historia uniwersytetu w Tartu]. II köide. Tallinn, Valgus, ss. 431.
- [20] [B. ULANOWSKI], 1905. Sprawozdanie Sekretarza Generalnego z czynności Akademii od kwietnia 1904 do kwietnia 1905. *Roczn. AU* 1904/1905: 70–126.
- [21] W. H. P. [W. H. PARYSKI] 1987. Chałubiński Tytus

(1820–1889). W: S. FELIKSIĄK (red.), *Słownik Biologów Polskich*. PWN, Warszawa, s. 94–95.

Linda KONGO, Malle LEHT
tłumaczył i uzupełnił: Piotr KÖHLER